

एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेअंतर्गत
लाभार्थ्यांना देण्यात येणारा गरम ताजा आहाराच्या
(Ready to eat) देयकांसोबत स्थानिक माता
समितीचा अहवाल सादर करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन

महिला व बाल विकास विभाग,

शासन निर्णय, क्रमांक : एबावि-२०१२/प्र.क्र.३८८/का-५,

मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.

दिनांक :- ३१ ऑक्टोबर, २०१२

- वाचा:-** १) शासन निर्णय, महिला व बाल विकास विभाग क्र.एबावि-२००४/प्र.क्र.२३३/का-५, दि.२८.१०.२००५
२) शासन निर्णय, महिला व बाल विकास विभाग क्र.एबावि-२००४/प्र.क्र.२३३/का-५, दि.१८.७.२००६
३) आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, नवी मुंबई यांचे परिपत्रक क्रमांक एबाविसेयो/
का-२/२०२०/२००६, दिनांक १८.९.२००६
४) आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, नवी मुंबई यांचे परिपत्रक क्रमांक एबाविसेयो/
का-२/४४८/२००८, दिनांक ८.२.२००८
५) शासन निर्णय, महिला व बाल विकास विभाग क्र.एबावि-२००८/प्र.क्र.५९/का-५, दि.२४.८.२००९

प्रस्तावना :- एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेअंतर्गत अंगणवाडी केंद्रांना दिनांक २८.१०.२००५ च्या शासन निर्णयानुसार महिला बचत गट/ महिला मंडळ यांच्याकडून गरम ताजा आहार पुरवठा केला जात आहे. या शासन निर्णयातील परि.१० नुसार तयार आहाराचे नमुने स्थानिक प्रयोगशाळेकडून वर्षातून २ वेळा तपासून घेण्याचे आवश्यक करण्यात आले आहे. त्यानंतर यासंदर्भात दिनांक २४.८.२००९ च्या शासन निर्णयातील परि.३ (३.१०) मध्ये अंगणवाडी सेविकांनी प्रत्येक दिवसाच्या आहाराचा नमुना (sample) त्यांचे वाटप झाल्यानंतर २४ तासांसाठी तपासणी करित जतन (preserve) करून ठेवावा. संबंधित अधिका-यांनी अचानकपणे आहाराची तपासणी ३ महिन्यातून करावी. सतत दोन वेळेस आहार निकृष्ट असल्यास सदर महिला मंडळ / स्वयंसहाय्यता महिला बचत गटांची तक्रार संबंधित बाल विकास प्रकल्प अधिकारी / उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी (बालकल्याण) यांनी जिल्हाधिकारी यांचे अध्यक्षतेखालील जिल्हास्तरीय समितीकडे सादर करावी. अंगणवाडीत देण्यात येणा-या आहारातील उष्मांक व प्रथिने व घरी नेण्याकरिता देण्यात येणा-या (Take Home Ration) सुक्ष्मपोषकयुक्त आहारात आवश्यक विहित केलेली पोषकतत्वे तपासणीसाठी येणारा प्रयोगशाळेचा खर्च संबंधित महिला मंडळ / स्वयंसहाय्यता बचत गट यांच्या आहाराच्या देय रक्कमेतून वजा करून अदा करण्यात यावा अशी तरतूद आहे.

राज्यात प्रत्येक जिल्ह्यात सरासरी ३००० याप्रमाणे एकूण ९५,००० अंगणवाडी केंद्र सध्या कार्यरत आहेत. कार्यरत अंगणवाडी केंद्रांच्या संख्येच्या प्रमाणात प्रत्येक जिल्ह्यात शासकीय प्रयोगशाळा उपलब्ध नाहीत. तसेच गरम ताजा आहार हा काही कालावधीत नाशवंत होत असल्यामुळे त्यांची साठवणूक करण्याची सोय अंगणवाडी प्रकल्प अथवा

जिल्हास्तरावर नाही. यापारिस्थितीत प्रत्येक पुरवठाधारकाच्या गरम ताजा आहाराची वर्षातून दोन वेळा प्रयोग शाळेतून तपासणी करून घेणे व्यवहार्य नाही. त्यामुळे सदर तरतुदीमध्ये सुधारणा करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

गरम ताजा आहाराच्या नमुन्याची प्रयोगशाळेतून तपासून घेण्याच्या अडचणी लक्षात घेऊन दिनांक २८.१०.२००५ च्या शासन निर्णयातील परिच्छेद क्र.१० आणि दिनांक २४.८.२००९ च्या शासन निर्णयातील परिच्छेद क्र.३ मधील (३.१०) तरतूद रद्द करून खालीलप्रमाणे कार्यवाही करण्यात यावी असे आदेश देण्यात येत आहेत.

२. एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेअंतर्गत शासनाने ठरवून दिलेल्या प्रमाणात पुरक पोषण आहार अंगणवाड्यातील लाभार्थ्यांना मिळतो किंवा नाही. तसेच आहाराचा दर्जा व प्रमाण योग्य आहे किंवा नाही हे तपासण्यासाठी आणि आहार पुरवठा वाटप व दर्जामध्ये सुधारणा व सुसुत्रता याची, त्यामध्ये पारदर्शकता राहावी यासाठी ग्राम पातळीवर व नागरी विभागातील अंगणवाडी परिक्षेत्रातील १० सदस्यांची माता समिती संदर्भ क्र.३ व ४ येथील परिपत्रकानुसार गठीत करण्यात आलेली आहे. (सोबत असलेल्या विवरणपत्र अ मध्ये सदस्यांची यादी व त्यांची कार्ये स्पष्ट केली आहेत) माता समिती गठीत करण्यामागे अंगणवाडी केंद्रातील लाभार्थ्यांना पुरविण्यात येणारा पुरक पोषण आहार योग्य प्रमाणात व चांगल्या दर्जाचा असावा याची देखरेख व नियंत्रण स्थानिक स्तरावर असावे. हा मुख्य उद्देश आहे. त्यामुळे यापुढे पुरक पोषण आहाराच्या तपासणीबाबत आणि आहार देयकाच्या अदायगीबाबत खालील प्रमाणे कार्यवाही करण्यात यावी.

(अ) अंगणवाडी केंद्रातील स्वयंसहाय्यता महिला बचतगट / महिला मंडळ इत्यादीमार्फत शिजवून तयार खाद्यान्न स्वरूपातील (Ready to eat) आहाराची महिन्यातून किमान एक वेळ माता समितीने तपासणी करावी व तो पाककृती प्रमाणे आहे किंवा नाही याबाबतची खात्री करावी.

(ब) वरील (अ) प्रमाणे माता समितीने तपासणी करून खालील बाबी संदर्भात आपला अहवाल सोबत असलेल्या परिशिष्ट अ खालील विवरणपत्र-१ व २ मध्ये सादर करावा.

वरीलप्रमाणे माता-समितीचा अहवाल, मासिक आहाराची देयके सादर करताना त्यासोबत जोडण्यात यावा. माता समितीच्या संबंधित महिन्याच्या अहवालाशिवाय सादर केलेली मासिक देयके अपूर्ण समजण्यात यावी. अशी अपूर्ण देयके कोषागारात दाखल केली जाणार नाही, याची खबरदारी संबंधित अंगणवाडी सेविका, मुख्य सेविका (पर्यवेक्षिका) व बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांनी घ्यावी. जरी प्रकल्प कार्यालयातून माता समितीच्या अहवालाशिवाय मासिक आहाराची देयके कोषागारात सादर केली तरी तो कोषागार अधिकारी यांनी पारित करू नये.

(क) माता समितीच्या भेटीच्या वेळी, समितीतील ०७ अशासकीय सदस्यांपैकी कमालीत कमी ०३ अशासकीय सदस्यांची उपस्थिती अनिवार्य राहिल.

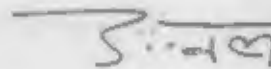
(ड) लाभार्थ्यांना पुरविण्यात येणा-या आहाराचा दर्जा चांगला असावा व हे सातत्य टिकून राहावे यासाठी एका मुख्य सेविका / पर्यवेक्षिका (एक बीट) यांच्या नियंत्रणाखाली दोन अंगणवाडी केंद्रातील पुरक पोषण आहाराची अचानकपणे प्रयोगशाळेतून तपासणी करून घ्यावी. तसेच पुरविण्यात येणा-या पोषण आहारामुळे लाभार्थ्यांना विषबाधा, उलट्या किंवा मळमळ होणे, इत्यादी सारख्या गंभीर घटना घडल्यास तसेच आहारामध्ये अळव्या, किडे इ. आढळून आल्यास अशावेळी त्या पोषण आहाराचे नमुने जवळच्या मान्यताप्राप्त प्रयोगशाळेत तपासून घेण्यात यावेत.

(ड) ज्या पुरवठाधारकांनी कमी पुरवठा किंवा निकषानुसार आहाराचा पुरवठा केला नाही, अशा पुरवठाधारकांच्या शासन निर्णय दिनांक २४.८.२००९ मधील परिच्छेद क्र ३.११ प्रमाणे कार्यवाही करण्यात यावी.

(इ) ज्या पुरवठाधारकाच्या बाबतीत अशा प्रकारची दंडात्मक कार्यवाही तीन वेळा होईल अशा पुरवठाधारकांच्या पोषण आहाराचा पुरवठा करण्यास कायमचे अपात्र ठरविण्यात यावे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावरील त्याचा संगणक सांकेतांक २०१२१०३११६०६३५६४३० असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नावाने,

(ठज्जवल ठके)

प्रधान सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

मा. राज्यपालांचे सचिव, राजभवन, मुंबई

मा. मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई

मा.मंत्री/ मा.राज्यमंत्री, महिला व बाल विकास यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.

सर्व मंत्री / राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.

मा. मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई.

अपर मुख्य सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई

प्रधान सचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई

सचिव, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई

सचिव, सार्वजनिक बांधकाम विभाग, मंत्रालय, मुंबई

आयुक्त, महिला व बाल विकास, पुणे

महासंचालक, राजमाता जिजाऊ माता- बाल आरोग्य व पोषण मिशन, नवी मुंबई

महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क संचालनालय, मंत्रालय, मुंबई

सर्व विभागीय आयुक्त

सर्व जिल्हाधिकारी

सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी

सर्व विभागीय उप आयुक्त, महिला व बाल विकास (आयुक्त महिला व बाल विकास, पुणे यांचे मार्फत)

सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी

सर्व उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी (बालकल्याण) जिल्हा परिषद

सर्व बाल विकास प्रकल्प अधिकारी (आयुक्त महिला व बाल विकास, पुणे यांचे मार्फत)

ग्रंथालय, विधानमंडळ सचिवालय, विधान भवन, मुंबई

निवड नसतो, का-५

हेला व बाल विकास क.एवावि-२०१२/प्र.क.३८८/का-५, दि. ३१ ऑक्टोबर, २०१२ सोबतचे)

परिशिष्ट "अ "

ये खालील सदस्य असणे आवश्यक आहे.

ता

ता

तील १ ते ३ वर्ष वयोगटातील लाभार्थ्यांची माता

तील ३ ते ६ वर्ष वयोगटातील लाभार्थ्यांची माता

कार्यकर्ता

उपलब्ध असल्यास)

ता (असल्यास)

वाचावी संस्थेची स्त्री सदस्य (असल्यास)

जातीच्या मुलाची / मुलीची माता

जमातीच्या मुलाची / मुलीची माता

कार्य खालीलप्रमाणे राहील.

३/ बचत गट यांचेमार्फत तयार आहार पुरवठा मागणी केलेल्या प्रमाणात आहे किंवा नाही ते तपासावे.
फॅट पुरवठा होत असल्यास अंगणवाड्यांना मदतनीस मार्फत लाभार्थ्यांना आहार पुरवठा चांगल्या
ते किंवा नाही ते तपासावे.

४ आहाराचा दर्जा, मुलांना खाण्यायोग्य आहार तसेच शासनाने ठरवून दिलेले निकषाप्रमाणे
५ आहार मिळतो किंवा नाही ते तपासावे.

६ शिंत दि.२४/८/२००९ च्या शासन निर्णयातील पाककृती माता समितीच्या सर्व सदस्यांच्या प्रथम
प्राणून द्याव्यात. त्यानंतर अंगणवाडी केंद्रात देण्यात येणारा सकाळचा नास्ता व गरम ताज्या
सनाने निश्चित केलेल्या पाककृतीतील निकषाप्रमाणे/ त्यातील घटक योग्य त्या प्रमाणात आहेत
हे तपासावे.

७ करतांना किंवा बचत गट/ महिला मंडळ इत्यादी कडून अंगणवाडी केंद्रावर प्राप्त झाल्यानंतर
शक्यतेत नमूद केल्याप्रमाणे पदार्थांचा वापर त्या त्या विहित प्रमाणात केला आहे की, नाही याची

आहार हा अंगणवाडीच्या वेळेत व नेमून दिलेल्या वेळेत येतो किंवा नाही हे तपासावे.

८ त्या निकषाप्रमाणे नसल्यास, निकृष्ट दर्जाचा व भेसळयुक्त असल्यास तात्काळ संबंधित जिल्ह्याचे
कार्यकारी अधिकारी किंवा बाल विकास प्रकल्प अधिकारी (नागरी) यांचेकडे बदल घडवून
अहवाल सादर करणे.

९ वून माता समितीने आपला अहवाल सोबत असलेल्या विवरणपत्र १ व २ मध्ये सादर करावा.

- १) भेटीची तारीख :-
- २) अंगणवाडी केंद्र क्रमांक व पत्ता :-
- ३) आहार पुरवठा करणाऱ्या स्वयं सहाय्यता बचत गट / महिला मंडळांचे नांव :-
- ४) आहाराचा प्रकार :-
- ५) ठरविलेल्या पाककृती नुसार आहार होता काय ? :- होय / नाही
- ६) निर्धारित वजनानुसार आहार प्राप्त होता काय :- होय / नाही
- ७) निर्धारित वजनानुसार आहार नसल्यास :- निर्धारित वजन प्राप्त वजन कमी वजन
- ८) आहार व्यवस्थित शिजविण्यात आला होता काय ? :- होय / नाही
- ९) आहाराची चव कशी होती ? :- निकृष्ट / साधारण / चांगली
- १०) आहार खाण्यास योग्य होता काय ? :- होय / नाही
- ११) मुले आवडीने आहार खाते होते काय ? :- होय / नाही
- १२) आहारात बदल अपेक्षित आहे काय ? :- होय / नाही
- १३) असल्यास काय बदल अपेक्षित आहे :-
- १४) मुलांना अंगणवाडीत आहार किती वेळेस खायला दिला जातो. :- एकदा / दोनदा
- १५) आहार नियमित येतो काय ? :- होय / नाही
- १६) आहार ठरवून दिलेल्या वेळेत येतो काय ? :- होय / नाही
- १७) इतर शेर :- (असल्यास)

भेटीच्या वेळी उपस्थित असलेल्या सर्व सदस्यांची नावे व पदनाम, स्वाक्षरी (अशासकीय ०७ सदस्य कमीत कमी ०३ अशासकीय सदस्य भेटीच्या वेळी उपस्थित राहणे अनिवार्य आहे.)

विवरणपत्र - २

(समितीची बचत गट स्वयंपाकघर आणि गोदाम भेटीचा वृत्तांत)

भेटीची तारीख :-

स्वयं सहाय्यता बचत गट/ महिला मंडळाचे नांव व पत्ता :-

अध्यक्ष किंवा सचिवाचे नांव व पत्ता :-

कोणता आहार शिजवत होते ? :-

आहार करायवर शिजवत होते ? :- रीस / रोगडो / चुल

आहारात कोण कोणते पदार्थ वापरत होते ? :- डाळ :- होय/ नाही, तेल :- होय/ नाही,

साखर :- होय/ नाही, भाजी / पाले भाजी :- होय/ नाही.

सोड कोणते वापरत होते :- आयोडीन युक्त / साधे

स्वयंपाकघर स्वच्छ होते काय :- होय/ नाही

वापरण्यात येणारे पाणी स्वच्छ होते काय ? :-

व्यवस्थेत ठेवले होते काय ? :- होय/ नाही

गोदामात कोण कोणती सामुग्री ठेवली होती ? :-

गोदामात वस्तु बंद डब्यात किंवा बंद गोणीत होत्या की उघड्यावर होत्या :-

गोदामाची छत ठिक होते की गळत होते :-

आहार साठा ओलसर जमीनीवर होता की कोरड्या जमीनीवर होता :-

तर शिरे :- (असल्यास)

या वेळी उपस्थित असलेल्या सर्व सदस्यांची नावे व पदनाम, स्वाक्षरी (अशासकीय ०७ सदस्यांपैकी कमीत कमी
कीय सदस्य भेटीच्या वेळी उपस्थित राहणे अनिवार्य आहे.)